

СЛОБОДНО ОПШТЕСТВО

СЛОБОДНИ МЕДИУМИ ЗА СЛОБОДНО ОПШТЕСТВО

ПРОЕКТ ЗА СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕТО, МЕДИУМСКИ СЛОБОДИ И ДЕМОКРАТСКА ТРАНСФОРМАЦИЈА
њузлетер #5, 2018 година

СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕТО

БАВНА ТРАНСФОРМАЦИЈА ОД ЗАРОБЕНО ВО СЛОБОДНО ОПШТЕСТВО

ОВА Е ПЕРИОД КОГА СЕ МАНИФЕСТИРААТ ГОЛЕМ БРОЈ СЛАБОСТИ НА ИНСТИТУЦИИТЕ, НО И НА ОПШТЕСТВОТО, СО НЕДОВОЛНО РЕШИТЕЛНАТА ТРАНЗИЦИЈА НА МОЌТА И БАВНАТА ТРАНСФОРМАЦИЈА ОД ЗАРОБЕНО ВО СЛОБОДНО ОПШТЕСТВО.

Џабир Дерала

Во годината по предвремените парламентарни избори (декември 2016), во земјата се почувствува попуштање на стегите кои ги наметна авторитарниот недемократски режим на Груевски, но беше проследена и со грчевит отпор на антидемократските центри на моќта, со нестабилност, тензични локални избори и проблематична транзиција на моќта. Во такви услови, голем дел од медиумите одиграа неславна улога и останаа „верни“ на принципот „еднаш провладини – секогаш провладини“.

Ова е период кога се манифестираат голем број слабости на институциите, но и на општеството, со недоволно решителната транзиција на моќта и бавната трансформација од заробено во слободно општество. Се наоѓаме среде институционално и општествено лимбо во кое се заглавени и спротивставени потребите и надежите од една страна и тежоката реалност на состојбите, инертноста и старите навики од друга страна.

За тоа време, статусот на новинарките и новинарите не се промени многу. Иако генерално се чувствува „здивот на слободата“ и интензитетот на негативните трендови попушти, сепак, притисоците, уцените, вербалните и физичките напади останаа, како и ниските примања на новинарките и новинарите, што и понатаму претставува една од алатките за манипулација и притисок врз нив.

Познати се грозните притисоци во текот на владеењето на претходната власт, но голем број од проблемите останаа и потоа. Своевремено, Македонија беше една од двете држави во Европа во која имаше новинари во затвор, поради објавен текст. На новинарките и новинарите не им беа овозможени ни минимални услови да ја работат својата работа. Наместо тоа, тие беа ставени во позиција на мегафони на власта и држачи на микрофони. Слична беше ситуацијата и со

интелектуалците и уметниците. Сите тие беа регрутирани во машинеријата на авторитарскиот режим на Груевски, кого малкуте независни и критички медиуми во земјата, како и странските медиуми во последните години од неговото владеење, отворено го нарекуваа диктатор.

Но, многумина во медиумскиот еснаф зборуваат за суптилни и не така суптилни притисоци во периодот и по Груевски. Зачестија случаите на закани, острите напади и говор на омраза во социјалните мрежи против новинари и интелектуалци, кои критички ја опсервираат јавноста и јавно ги изразуваат своите ставови.

Медиумите имаат должност да придонесуваат кон јакнење на слободата на изразувањето, медиумските слободи и активизмот. Цензурата и автоцензурата се архи-непријатели на слободата на изразувањето. Толеранцијата кон грешките и коруптивниот однос на претставниците на власта, кои и да се тие, се дел од таквите тенденции.

Граѓанките и граѓаните со кои ЦИВИЛ секојдневно е во комуникација се сомничави, па и разочарани. Општ е впечатокот дека луѓето немаат доверба во медиумите, дека сè уште нема слобода на изразувањето, бидејќи моќта сè уште е во рацете на претходната гарнитура на власт, која, според многумина, само се претопила во новата. Голем дел од нив, пак, не разбираат или само делумно разбираат што е слобода на изразувањето. Чести се сведочењата кои говорат за сè уште присутниот страв од реперкусии поради јавно искажан став.

„Медиумите, сè што ќе кажат, лажат“ – вели еден граѓанин пред камерата на ЦИВИЛ Медиа. Колку и да е претерана оваа изјава, таа се совпаѓа со голем број разговори во документираната (формална и неформална) комуникација со стотици луѓе од целата земја.

СТОП ЗА НЕКАЗНИВОСТА!

Од истражувачките активности на ЦИВИЛ, а особено од интервјуата со истакнати медиумски професионалци (уредници, новинари, сопственици), експерти, активисти и претставници од граѓанското општество, може да се издвојат следните препораки:

- 1.** Мора да престане неказливоста на оние што на било каков начин ја загрозуваат слободата на изразувањето и медиумските слободи.
- 2.** Јавниот сервис мора конечно да ѝ се врати на јавноста, а сите одговорни за ерозијата на медиумските слободи да се соочат со правни последици.
- 3.** Да се изврши зајакне независноста на медиумското регулаторно тело (АВМУ), а телата за медиумска саморегулација да добијат соодветна поддршка од институциите на државата, без условување и коруптивни потези.
- 4.** Политичките партии, институциите на локално и национално ниво и бизнисот мора да ја почитуваат слободата на изразувањето и медиумските слободи, соодветно на уставните, законските и меѓународните правни норми и стандарди.
- 5.** Законската регулатива мора да се хармонизира со потребите на медиумите од саморегулација. Законите кои ја регулираат медиумската сфера мора да се во чекор со времето и потребите на граѓанките и граѓаните, а не на центрите на моќта, односно да бидат општествено одговорни и вистински артикулатори на јавниот интерес.
- 6.** Финансиската независност на медиумите е услов за медиумските слободи, но и за слободата на изразувањето во целост. Коруптивното влијание на политичките и

бизнис центрите на моќ треба да се идентификува и спречи со законски мерки и максимално почитување на професионалната етика.

- 7.** Мора да се креира овозможувачки амбиент во општеството во кој слободата на изразувањето, медиумските слободи и активното граѓанство се третираат како ресурси на општеството и државата за демократски развој и владеење на правото, а не како непријателски напади.
- 8.** Мора да се води сметка за образованието и обуките за подобрување на вештините на новинарките и новинарите кои ќе бидат во согласност со новите технологии и новите глобални трендови во медиумите.
- 9.** Изминатиот период бележи подобрување во доменот на соработката меѓу граѓанското општество и медиумите, но тоа ни оддалеку не е на потребното ниво. Постои многу неискористен простор за суштинска и содржајна соработка меѓу двата сектори, особено ако се земат предвид глобалните трендови во оваа сфера.
- 10.** Насочување на донаторската заедница кон суштинските потреби на медиумите за деполитизација, професионализација и независно работење. Материјалот обезбеден преку проектот овозможува понатамошни независни анализи и формулирање дополнителни, не помалку важни препораки за медиумите, институциите, граѓанското општество, политичките партии и меѓународната заедница. Ги охрабруваме редакциите, експертите и другите засегнати страни да ги користат овие материјали за понатамошно објавување и анализи.

УСТАВ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Член 16

Се гарантира слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата.
 Се гарантира слободата на говорот, јавниот настап, јавното информирање и слободното основање на институции за јавно информирање.
 Се гарантира слободниот пристап кон информациите, слободата на примање и пренесување на информации.
 Се гарантира правото на одговор во средствата за јавно информирање.
 Се гарантира правото на исправка во средствата за јавно информирање.
 Се гарантира правото на заштита на изворот на информацијата во средствата за јавно информирање.
 Цензурата е забранета.

ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА ЗА ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ОСНОВНИТЕ СЛОБОДИ

Член 10

Слобода на изразување
 1. Секој човек има право на слобода на изразувањето. Ова право ги опфаќа слободата на мислење и слободата на

примање и пренесување информации или идеи, без мешање на јавната власт и без оглед на границите. Овој член не ги спречува државите, на претпријатијата за радио, филм и телевизија да им наметнуваат режим на дозволи за работа.
 2. Остварувањето на овие слободи, коешто вклучува обврски и одговорности, може да биде под одредени формалности, услови, ограничувања и санкции предвидени со закон, кои во едно демократско општество претставуваат мерки неопходни за државната безбедност, територијалниот интегритет и јавната безбедност, заштитата на редот и спречувањето на нереди и злосторства, заштитата на здравјето или моралот, угледот или правата на другите, за спречување на ширењето на доверливи информации или за зачувување на авторитетот и непристрасноста на судството.

УНИВЕРЗАЛНА ДЕКЛАРАЦИЈА ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Член 19

Секој има право на слобода на мислење и изразување. Ова право ја вклучува и слободата да се застапува одредено мислење без никакво вмешување и да се бараат, да се примаат и да се даваат информации и идеи преку медиумите и без оглед на границите.

МЕДИУМИ, СЛОБОДИ И ВИСТИНИ

Диана Тахири

МЕДИУМИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА СÈ УШТЕ НЕ СЕ ОСЛОБОДЕНИ ОД ВЛИЈАНИЈАТА И ПРИТИСОЦИТЕ ОД ОДРЕДЕНИ ЦЕНТРИ НА МОЌ, КАКО И ОД ВЛАСТА. УРЕДНИЦИТЕ СÈ УШТЕ СЕ ПОДЛОЖНИ НА ДИРЕКТИВИ, НАЈЧЕСТО ПАРТИСКИ...

Според интервјуираните медиумски работници од албанското говорно подрачје во Република Македонија, може да се заклучи дека со промената на власта, слободата на изразувањето и медиумските слободи доживуваат позитивни промени во смисла на транспарентноста на институциите и на власта.

Во разговорот со д-р Сефер Тахири од Институтот за комуникациски студии и поранешен долгогодишен новинар и уредник во МРТВ, тој вели дека новинарите имаат потреба од плурализам на идеите и мислата.

„Новинарките и новинарите во Македонија најчесто се соочуваат со многу проблеми, еден од кои досега беше нетранспарентноста на институциите. Исто така, често не ја немаме другата страна во медиумското информирање. За една вест е потребно да се консултираат најмалку два независни извори, со тоа што до сега имавме известување без да се слушне и другата страна, без друг извор. Провладините медиуми,

во блиското минато, не ги земаа предвид мислењата на опозициската СДСМ и другите опозициски партии.“ – вели Тахири.

Според него, ни критички настроените медиуми не ги земале предвид мислењата на владата, не затоа што не сакале, туку затоа што власта не беше транспарентна: „Владата беше херметички затворена, не беше отворена ниту за медиумите, ниту за публиката. Имавме власт со еднонасочна комуникација со публиката.“ Тахири го идентификува и проблемот со стандардите и говорот на омразата, навредите и клеветите присутни во медиумите.

Според Лулзим Хазири, извршен директор на невладината организација Асоцијација за демократски иницијативи (АДИ), „медиумите се основа за демократијата на земјите, а уште повеќе за демократијата на државите кои долго време биле под режим и со контролирани медиуми“.

„Како општество што се стреми кон демократија, треба да се сфати важноста на слободата на медиумите. Со слободни медиуми ќе имаме и поинформирани граѓани кои ќе знаат повеќе за своите права и како можат истите да ги уживаат“ – истакнува Хазири.

„Слободните медиуми и слободното изразување треба да бидат константен стремеж, а не стремеж кон смена на владите и властите. Треба постојано да биде во средиштето на дејствијата на државните органи, би рекол, над сè. Сакам да кажам дека сите тие активисти што се занимаваат со слободни медиуми, треба да бидат многу поактивни и поинклузивни во однос на донесување на легислативата која што ќе обезбеди слободни медиуми и слободно изразување“ - вели Хазири.

Сепак, медиумите во Македонија сè уште не се ослободени од влијанијата и притисоците од одредени центри на моќ, како и од власта. Уредниците сè уште се подложни на директиви, најчесто партиски, во тесна поврзаност со бизнис центрите на моќ, но и од одредени структури на власта.

Во последните неколку недели бевме сведоци на цензурирање на две емисии, од кои во едната се третираа

монтирани судски процеси, емисија што не доби дозвола за емитување од истиот медиум – покровител на емисијата, а во другата емисија се третираа правата на работниците, и се цензурираше дел од емисијата.

Авторките на двете емисии, од два различни медиуми, сепак ги објавија емисиите на своите Фејсбук страници, истовремено информирајќи ја јавноста за случаите и за притисокот и

директивите од нивните уредници, односно, директивите на одредени центри на моќ, кои не се променија ниту со промената на власта пред една година.

Медиумите што беа цензурирани се од двете говорни подрачја во Македонија, едниот од македонско, другиот од албанско. Што е показател дека нема разлика кога станува збор за притисоци и директиви од која било етничка припадност на новинари, уредници и медиумски куќи.

ЦИВИЛ Медиа е еден од ретките медиуми во кој новинарите и авторите имаат целосна слобода на изразување, медиум што стреми кон вистинска, непристрасна, квалитетна и блиска комуникација и информација со, и кон читателите, без директиви и цензурирање, и секогаш со охрабрување на новинарите за изнесување на факти и вистини пред јавноста.

БЕЗБЕДНОСТА НА МЕДИУМИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА

Ермин Климента

Последниве 10-ина години читањето онлајн весници е доминантно во земјава. Ние, како дел од интернет медиумскиот простор каде стотици илјади граѓанки и граѓани месечно ги читаат нашите содржини, добро знаеме за што зборуваме кога ќе кажеме дека интернет корнерот на македонските медиуми е на најниско ниво на безбедност. Тој е подложен на огромен број начини да се опструира или да се цензурира по пат на технологија, невидливо и неразбирливо за просечниот читател.

ЦИВИЛ беше мета на импозантна бројка од напади (DDoS), особено на www.civil.org.mk и www.civilmedia.mk особено во периодот од 2015-2017 година, но и послаби напади во 2018 година. Поради нападите, се соочивме со бројни опструкции во нашата онлајн продукција, но благодарение на резервните планови и стратегии за справување со ризиците, успешно ги надминавме овие проблеми.

Онлајн медиумите треба секогаш да бидат внимателни и претпазливи со интернет безбедноста, како на самите редакции и организации, така и на корисниците, односно посетителите на нивните медиумски продукти.

Од 52 веб страни кои се меѓу најчитаните во

Македонија, 34 од нив немаат ни најосновна заштита за *brute force* нападите од страна на било која индивидуа. Од очигледни причини, нема да набројуваме или да именуваме веб страници или да опишуваме начини на кои би можело да се изврши напад врз интернет порталите.

Сепак, сите 52 веб страни кои ги проверивме, како и нашите веб страни, сите подлежат на (DDoS) напад кој не зависи од вашата веб страна, туку од вашиот сервер (местото каде се наоѓа вашиот веб сајт). Секоја веб страна на интернетот може да биде мета на овој вид напад и заштитата против него е многу тешка. Основните заштити секако ги вметнуваат провајдерите на сервери, но речиси никогаш нема да направат разлика ако некој реши да изврши напад.

Оваа кратка анализа има цел да се потенцира потребата за интернет безбедност на веб страниците, новинарите и корисници за да се обезбедат услови медиумите да (о)станат слободни.

CIVILMEDIA
СЛОБОДНО.НЕЗАВИСНО.ОТВОРЕНО.

ЦИВИЛ И СЛОБОДАТА НА ИЗРАЗУВАЊЕТО

Како организација која се залага за човекови права и слободи, ЦИВИЛ посветено работи на проекти и активности во доменот на слободата на изразувањето и медиумските слободи од пред речиси две децении. Тоа е заложба која е суштествен дел од сите зафати на ЦИВИЛ, без оглед на тоа од која област е одреден проект. Со други зборови, секоја област во која организацијата се обидува да даде свој придонес, посредно или непосредно ги подразбира човековите права во доменот на слободата на изразувањето и медиумските слободи.

За пример, може да послужат и публикациите: „Решенија“ (2010), „Новинарски прирачник“ (2011), „Бескрупулозна борба за власт“ (2013), „Проговори“ (2014), „Дисквалификувана демократија“ (2014), „Слободни избори: Услов за кој не се преговара“ (2016), „Избори 2016“ (2017), „Слободни избори: Научени лекции“ (2018) итн. Сите тие се занимаваат фокусирано со овие теми или се дел од нашите проекти кои се однесуваат и на други области, како што се изборниот мониторинг, на пример.

Во текот на изборните процеси, слободата на изразувањето и медиумските слободи се доведуваат во прашање, поради коруптивното дејствување на политичките партии и притисоците кои ги трпат медиумите и сите засегнати со слободата на изразувањето.

НАКРАТКО ЗА ЦИВИЛ

ЦИВИЛ – Центар за слобода е непрофитно и невладино граѓанско здружение, кое работи за човековите права, мирот и контролата на оружје, основано на 25 ноември, 1999. Неформално, ЦИВИЛ е активен од 1996.

Организацијата спроведува изборен мониторинг од 2008 година, воведувајќи нови, високо ефективни методологии на набљудување и граѓанска едукација за гласачкото право.

Мисијата на ЦИВИЛ е: активно промовирање и одбрана на човековите права и слободи; одржлив мир и придонес кон процесите на помирување; креирање планови за ефективна контрола на оружје; социјална правда и слобода на говор.

ЦИВИЛ е активен на регионално и меѓународно ниво и има спроведено над 100 проекти, вклучувајќи и бројни кампањи за јакнење на јавната свест на национално ниво, масовни јавни настани, итн. Организацијата ужива голема видливост и доверба од сите заедници во земјата.

СЛОБОДНО ОПШТЕСТВО е издание на ЦИВИЛ - Центар за слобода. Одговорно лице: Џабир Дерала. Целосниот импресум на изданието е објавен на www.civilmedia.mk

Проектот Слободни медиуми за слободно општество е финансиран од Федералното Министерство за надворешни работи на Сојузна Република Германија.

Ставовите искажани во оваа публикација се на авторките и авторите на текстовите и не нужно ги одразуваат ставовите на донаторите.